

האם נשים יכולות לקדש בשביל הציבור מאת הרב אריה אברהם פרימר

לעי"נ אבי מורי הרב נחמן ב"ר יששכר דוב פרימר זצ"ל
ואמי מורתי מרת אסתר מרים בת הרב משה זאב הכהן נ"ע
(עודכן כ"ז טבת תשס"ז. כל הזכויות שמורות)

נשים בקידוש היום

(1) תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קו עמוד א

"זכור את יום השבת לקדשו" (שמות כ') - זוכרהו על היין בכניסתו. אין לי אלא בלילה, ביום מנין? תלמוד לומר "זכור את יום השבת". ביום מאי מברך? - אמר רב יהודה: בורא פרי הגפן.

(2) בית הבחירה למאירי מסכת פסחים דף קו עמוד א

מצות עשה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר "זכור את יום השבת לקדשו" (שמות כ'), ועיקר הקידוש בכניסתו בלילה. ומדברי סופרים לזכרו על היין... וכן מצוה מדברי סופרים לקדש על הכוס למחר - ולא קדושת היום אלא בורא פרי הגפן, והוא הנקרא קידושא רבה.

(3) רמב"ם הלכות שבת פרק כט הלכה י

...ומצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה שניה, וזה הוא הנקרא קידושא רבא, מברך בורא פרי הגפן בלבד ושותה... ואסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש, וגם קידוש זה לא יהיה אלא במקום סעודה.

השגת הראב"ד: "אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש". אמר אברהם: בחיי ראשי [זוהי סברא פחותה] ולפי שקראוהו קידושא רבא יצא לו, ואינה כלום, שכבר נתקדש היום בכניסתו על היין קודם שיטעום

(4) תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ עמוד ב

אמר רב אדא בר אהבה: נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה.. - אמאי? מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות! .. אמר רבא: אמר קרא (שמות כ') "זכור" (דברים ה') "ושמור" - כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי, הואיל ואיתנהו בשמירה - איתנהו בזכירה.

(5) רבינו ניסים (נפטר 1380) לריף שבת סימן תמ"ה

...נשים חייבות בשלוש סעודות וכן נמי לבצוע על שתי ככרות... שבכל מעשה שבת איש ואשה שוין כדילפינן מזכור ושמור, את שישנו בשמירה ישנו בזכירה - ובכלל זה הוי כל חיובי שבת.

אשה להוציא איש בקידוש היום

(6) רבינו אהרון הכהן מלוניל (נולד 1280), ספר כל בו, סוף סימן ל"א

נשים חייבין בקידוש היום ואע"פ שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, והטעם כמו שאמרו רז"ל: נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה דכתיב זכור ושמור, כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי, הואיל ואיתנהו בשמירה - איתנהו בזכירה. ואשה היודעת לקדש מקדשת, ואם לאו מקדישין לה. וביאר ר"ש ז"ל ואפילו להוציא אחרים ידי חובתם שאינן יודעין לקדש.

(7) משנה ראש השנה ג, ח:

זה הכלל, כל שאינו מחויב בדבר, אינו מוציא את הרבים ידי חובתם.
[ירושלמי, ברכות פרק ג, משנה ג': אם היה חייב.. מוציא; וכן בראשונים]

(8) תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ עמוד ב

אמר ליה רבינא לרבא: נשים בברכת המזון, דאורייתא או דרבנן? למאי נפקא מינה - לאפוקי רבים ידי חובתן. אי אמרת דאורייתא - אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא, ואי אמרת דרבנן - הוי שאינו מחויב בדבר, וכל שאינו מחויב בדבר - אינו מוציא את הרבים ידי חובתן....

(9) שולחן ערוך אורח חיים סימן רעא סעיף ב

נשים חייבות בקידוש אע"פ שהוא מצות עשה שהזמן גרמא (פ"י מצות עשה התלויה בזמן), משום דאיתקש "זכור" (שמות י"ט, ח') ל-"שמור" (דברים ה, יב) והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה, ומוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם.

(10) משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן רע"א סעיף ב

(ד) ומוציאות את האנשים - וכן הסכימו הט"ז ומ"א והגר"א וש"א, ומ"מ יש להחמיר לכתחילה שלא תוציא אשה אנשים שאינם מבני ביתה דזילא מילתא [אליה רבה ודברי החיים]:
(ה) הואיל וחייבות וכו' - ולכן יכולה להוציא אפילו היא כבר יצאת ידי קידוש וכמו באיש ... דלענין קידוש אנשים ונשים שוין. ודע דכשאחד מוציא לחבירו ידי קידוש צריך לכוין להוציא, והשומע צריך לכוין לצאת לכן מהנכון שיזכיר בעה"ב לבני ביתו שיכוונו לצאת ...:

נשים וקטנים בעליה לתורה: מקורות בסיסיים

(11) תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כג עמוד א

תנו רבנן: הכל עולין למנין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה. אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בתורה, מפני כבוד צבור.

(12) שולחן ערוך אורח חיים סימן רפ"ב, סעיף ג

הכל עולים למנין שבעה, אפילו אשה וקטן שיודע למי מברכין, אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור.

חיוב נשים בקריאת התורה

(13) מגן אברהם אורח חיים סימן רפ"ב ס"ק ו

...משמע מכאן דאשה חייבת לשמוע קריאת התורה. וכאן נהגו הנשים לצאת חוצה:
[אולם דעת כל הראשונים ורוב רובם של האחרונים דנשים פטורות מקה"ת – ולא כמ"א].

מהו כבוד הציבור בנוגע לנשים ועליה?

I. חשש הרהור (פריצות)

(14) נימוקי הרב שמואל ויטל מובא בפתח דביר רפ"ב אות ט'

אמרו חז"ל לא תקרא בציבור מפני כבוד ציבור משום שנראה כפריצות אשה עם אנשים... א"כ עבד [דלית] ביה האי טעמא דפריצות אימא עולה...

(15) R. Walter S. Wurzburger, "R. Joseph B. Soloveitchik as Posek of Post-Modern Orthodoxy," Tradition, 29:1, 1994, p.17

By the same token, he took great pains to point out that the reason why *kevod haTzibbur* was invoked as the ground for barring women from receiving an *aliya* reflected not inferior status, but fear that males when hearing the Torah read by an attractive woman might have improper thoughts.

(16) שו"ת איש מצליח, ח"א סימן י'

לענ"ד כבוד הציבור דהתם אינו כפשוטו, אלא לישראל מעליא [במילואים מכן המחבר: והטעם משום דקול באשה ערוה; בהוספות ומילואים: חשש הרהור].

II. לעז על הציבור שהם בורים או מזלזלים במצוה – ומעלים אשה שאינה חייבת

(17) תלמוד בבלי מסכת סוכה דף לח עמוד א

משנה. מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו - עונה אחריהן מה שהן אומרים, ותבא לו מאירה. **רש"י**: מקרין אותו - כך היו נוהגין: אחד קורא את ההלל ומוציא את הרבים, ואם היה עבד או אשה או קטן, הואיל ואין מחויב בדבר - אין מוציא את המחויב מידי חובתו, הלכך עונה אחריו כל מה שהוא אומר. ותבא מאירה - שלא למד, ואם למד - תבא לו מאירה שמבזה את קונו לעשות שלוחים כאלה [דלאו בני חיובא נינהו (תוספות)]

(18) משיעורי מרן הראש"ל רבי עובדיה יוסף שליטא, גליון 19, מוצ"ש פרשת וירא, תשנ"ו

אך אמרו אשה לא תעלה [לתורה], משום כבוד הציבור, .. והיינו מפני שהיא פטורה מקריאת התורה, וכל הרואה אשה קוראת בתורה, מבין שלא היה שם איש המחוייב שיקרא, וממילא זה בזיון לציבור, שלא מצאו איש המחוייב שיקרא, ומצאו אשה שאינה מחוייבת.

III. לעז על הציבור שהם בורים או מזלזלים במצוה – אפילו אם האשה חייבת

(19) פתח דביר רפ"ב אות ט'

טעם... כבוד הציבור הוא משום שאין כבוד לציבור שאשה תוציא רבים ידי חובתם כאלו לא נמצא איש זכר לקרות בתורה להוציאם ידי חובתם, מעין אותם שאמרו אשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים וכו'

נשים במקרא מגילה

(20) ערכין דף ג ע"א

"הכל חייבין במקרא מגילה" (תוספתא מגילה ב,ז); "הכל כשרין לקרות את המגילה" (משנה מגילה ד,ב; מגילה יט,ב) - לאיתוויי מאי? לאתוויי נשים, וכדר' יהושע בן לוי, דאמר ר' יהושע בן לוי: נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס.

(21) תוספתא מגילה (ליברמן) ב,ז.

הכל חייבין בקריאת מגילה כהנים לויים וישראל... ומוציאין את הרבים ידי חובתן.. נשים ועבדים וקטנים פטורין [ויש גורסין: חייבין] ואין מוציאין את הרבים ידי חובתן.

I. אסכולת "נשים מוציאות שחיובן שווה" [נמשום כך גם אין בעיה של כבוד הציבור]

(22) רש"י, ערכין ג, ע"א

לאתוויי נשים - שחייבות במקרא מגילה וכשירות לקרותה ולהוציא זכרים ידי חובתם.

(23) הערות הרב יוסף קאפח להלכות מגילה פרק א, הלכה א, אות ג

...וכן כתב המגיד משנה לקמן הלכה ב': אבל אשה נראה מדברי רבינו שהיא מוציאה אחרים, וכן עיקר, עכ"ל. ונראה דמוציאה גם ציבור ואין בזה משום כבוד הציבור, כיון דחובת האיש והאשה שווה.

II. אסכולת "זילא מילתא/כבוד הציבור" למרות שחיובן שווה

(24) תוספות, סוכה לח, ע"א, ד"ה "באמת אמרו"

...בתוספתא קתני גבי ברכת המזון דאין אשה ועבד וקטן מוציאין את הרבים ידי חובתן ... ואין יכול לדקדק מכאן דברכת המזון [בנשים לאו] דאורייתא, דדילמא ... משום דרבים זילא בהו מילתא, דהרי מגילה דנשים חייבות בה ופירש בה"ג דאין נשים מוציאות את הרבים ידי חובתן במגילה.

(25) הרב משה מקוצי, ספר מצוות גדול (סמ"ג), דברי סופרים, עשה, סימן ד.

אף על גב דנשים חייבות במקרא מגילה, אינן מוציאות את הגברים. ואל תשיבני נר חנוכה דאשה מדלקת אף להוציא את האנשים, דשאני מקרא מגילה שהוא כמו קריאת התורה, לכן אינה מוציאה את האיש [= משום כבוד הציבור; רב אליהו מזרחי בפירושו שם].

III. אסכולת "חיוב פחות"

(26) רבינו אשר (רא"ש) מגילה פרק א' סימן ד

ובעל הלכות פסק שהנשים אינן חייבות אלא בשמיעה, אבל קריאתה אינה מוציאה אנשים ידי חובתן שחייבין בקריאה, ועד שישמעו מפי אנשים המחוייבין בקריאה כמותן, ואין שמיעתן מנשים חשובה כאילו הם עצמם קורין... וצריך לתרץ לפי הלכות גדולות ותוספתא הא דאמר בערכין: "הכל כשרין לקרות - לאתוויי נשים." לא שיוציאו אנשים בקריאתן, אלא דוקא נשים... שהאשה מוציאה חברתה.

סיכום להלכה

(27) שולחן ערוך, אורח חיים, סימן תרפט

סעיף א: הכל חייבים בקריאתה, אנשים ונשים וגרים ועבדים משוחררים; ומחנכים את הקטנים לקרותה.

סעיף ב: אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא, יצא ידי חובתו; והוא שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה. לפיכך אם היה הקורא חרש או קטן או שוטה, השומע ממנו לא יצא; וי"א שהנשים אינם מוציאות את האנשים. הגה: וי"א אם האשה קוראה לעצמה מברכת: לשמוע מגילה, שאינה חייבת בקריאה (מרדכי פ"ק דמגילה).

אשה להוציא אנשים בקידוש היום

(28) שולחן ערוך, אורח חיים, סימן רעא סעיף ב

נשים חייבות בקידוש אע"פ שהוא מצות עשה שהזמן גרמא (פ"י מצות עשה התלויה בזמן), משום דאיתקש "זכור" (שמות יט, ח) ל-"שמור" (דברים ה, יב) והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה, ומוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם.

(29) בית חדש טור אורח חיים סימן רעא ד"ה ואחד

... גבי מגילה סימן תרפ"ט כתב בשו"ע י"ש אומרים שהנשים אינן מוציאות את האנשים וכתב על פי דברי הבה"ג... החולק על פירוש רש"י שכתב שהנשים מוציאות את האנשים. ותימא, שכאן פסק כפירוש רש"י [שנשים מוציאות הגברים]... והפסקים סותרין זה את זה, דנראה דאין לחלק בין קידוש למגילה. ולפי עניות דעתי עיקר להחמיר בקידוש כמו הבדלה שאין הנשים מוציאות לאנשים, וכן ראיתי שכתב המהרש"ל.

I. אסכולת "החיוב השווה"

(30) ט"ז על שולחן ערוך אורח חיים סימן רעא סעיף ב, ס"ק ב

ומוציאות את האנשים כו'. - אף על גב דבסי' תרפ"ט פסק בש"ע כבה"ג דאין נשים מוציאות אנשים במקרא מגילה אף ע"ג שהם חייבות במקרא מגילה לא דמי לכאן דבמגילה יש דיעות דאין לנשים לברך על מקרא מגילה אלא על משמע מגילה כמ"ש שם ב"י ע"כ בודאי לא נכון שלכתחלה יוציאו האנשים, משא"כ כאן הכל מודים שאין חילוק כלל בין אנשים לנשים ע"כ שפיר מוציאות אותם. ורש"ל ומו"ח ז"ל פסקו גם כאן דאין מוציאות כמו במגילה, ואין זה מוכרח כלל:

(10) ביאור הגר"א אורח חיים, רעא, סעיף ב: ומוציאות. שם [מקור 8] דמספקא בבה"מ אי מוציאות:

II. אינו חיוב בציבור

(32) מגן אברהם על שולחן ערוך, אורח חיים, סימן רעא סעיף ב, ס"ק ב

ומוציאות את האנשים - הקשה הב"ח מאי שנא ממגילה דאין מוציאות וכמו שכתוב סימן תרפ"ט, ואשתמיטתיה דברי התוס' בסוכה דף ל"ח שכתבו כיון דרבים הם זילא בהו מילתא שתוציאם אשה ע"ש.

(33) ערוך השולחן, אורח חיים, סימן רעא סעיף ה

...ויש רוצים לומר שאין מוציאין אנשים כמו במגילה... ואינו עיקר. דבשם כיון דרבים הוא זילא מילתא, כמו שכתבו התוספות בסוכה לח ע"א, מה שאין כן בקידוש.

(34) הרב ידידיה טיאה ווייל, גנזי המלך, רמב"ם, הלכות מגילה פ"א, ה"א

דשאני מגילה הואיל דצריך להדר אחר עשרה לכתחילה כדי לקרות ברבים ובוהו הוי זילא מילתא... משאין כן בקידוש, שאין מצווה להדר אחר שנים או שלוש ומכל שכן יותר, מפני זה מוציאה אפילו רבים. דאין שייך לומר זילא מילתא דאשה תוציא רבים אלא היכא דמצוותן ברבים.

(ועיין עוד: מור וקציעה, אורח חיים סימן תרפ"ט, ד"ה "ובמ"א"; ובשו"ת בני בני, ח"ב, סימן י"א, ד"ה "והנה הרמב"ם"; וכן דעת הרב אהרון ליכטנשטיין)

III. זילא מילתא (צניעות)

(35) הרב אלכסנדר זוסלין הכהן (נפטר 1348), ספר האגודה, שבועות, סוף אות ט

נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה... נשים מוציאות בקידוש נשים וקטנים, ולפי דעתי אפילו אנשים בני ביתה מוציאה, אם אין בעלה בעיר או אין לה בעל, ואין מורין כן. [ועי' בשו"ע הרב, או"ח סי' רע"א סעיף ו דכתב שהטעם הוא "שלא יבואו לזלזול במצוות"]

(36) אליה רבה על לבוש אורח חיים סימן רעא סעיף ג

ולעניות דעתי, כוונת הב"ח שלא להוציא אנשים שאינם בני בית הזה, דהא כתבו התוס' שם הכי גבי ברכת המזון דאין מוציאה רבים ידי חובתם. ורבים לאו דווקא קאמר, דלא שכיחן בברכת המזון, אלא אנשים אחרים דזילו בהו מילתא...

(37) דברי החיים סימן ע' אות ג, דיני קידוש על היין בביתו

ואשה יכולה להוציא אנשים בקידוש משום דמחוייבת כמוהם. ולכתחילה אין לעשות כן שתוציא אנשים גדולים בקידוש משום דזילא מילתא.

(38) משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן רעא סעיף ב, סימן קטן ד

ומוציאות את האנשים - וכן הסכימו הט"ז ומ"א והגר"א וש"א. ומ"מ יש להחמיר לכתחלה שלא תוציא אשה אנשים שאינם מבני ביתה דזילא מילתא [אליה רבה ודברי החיים]:

(39) הרב דוב אויערבאד, הליכות ביתה, סימן ט"ו, סעיף י', אות ל

ונראה [דמה שכתב המשנה ברורה להחמיר לכתחילה שאשה לא תוציא אנשים שאינם בני ביתה] שהוא הדין בקידוש של יום, הגם שאין שם אלא ברכת היין לחוד, ואף שקידוש היום הוא דרבנן, מכל מקום גם בדרבנן איכא טעם דזילא מילתא, וכדמשמע מהתוספות בסוכה לח א' ... לענין מגילה. [אולם, הרב אהרון ליכטנשטיין הכריע שאכן יש מקום להקל משני טעמים אלו].

(40) הליכות ביתה, סימן ט"ו, סעיף יח'

[גם בקידוש של יום טוב] יש להחמיר לכתחילה שאשה לא תוציא אנשים שאינם בני ביתה - וכמו שנתבאר... לגבי שבת.